

به نام خدا

نشانه شناسی واژه «مردم»

در گفتمان علوی

بررسی جایگاه مردم در حکومت از دیدگاه امام علی (علیه السلام)

مؤلف:

دکتر ابوالقاسم عارف نژاد

عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور

انتشارات سیمرغ خراسان - ۱۳۹۴

سرشناسه: عارف نژاد، ابوالقاسم، ۱۳۳۴-
عنوان و نام پدیدآور: نشانه‌شناسی واژه مردم در گفتمان علوی: بررسی جایگاه مردم در حکومت از دیدگاه امام علی (علیه السلام)
مشخصات نشر: مشهد: سیمرغ خراسان، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری: ۲۱۸ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۰۲۹-۹۱-۷
وضعیت فهرست نویسی: فیبای مختصر
یادداشت: فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی: <http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی است.
یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس.
شماره کتابشناسی ملی: ۳۸۱۲۸۷۵

مشهد: بلوار شهید مطهری - مطهری ۶۴- پلاک ۳۷ | ۰۹۱۵۷۰۰۱۰۳۰

www.Simorghekhorasan.ir

نام کتاب: نشانه‌شناسی واژه مردم در گفتمان علوی

مؤلف: دکتر ابوالقاسم عارف نژاد

ناشر: انتشارات سیمرغ خراسان

ویراستار ادبی: عاطفه جغتایی

طراح جلد و صفحه آرا: ثمانه اصغرپور

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

قطع: رقعی / چاپ اول / ۱۳۹۴

چاپ: دقت

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۰۲۹-۹۱-۷

قیمت: ۹۰۰۰ تومان

فهرست

۹	پیشگفتار
۱۳	فصل اول: کلیات
۱۵	۱-۱. مقدمه
۱۵	۱-۲. بیان مساله
۱۶	۱-۳. پیشینه کتاب
۱۷	۱-۴. سوالات کتاب
۱۷	۱-۵. فرضیه کتاب
۱۸	۱-۷. دامنه و قلمرو کتاب
۱۸	۱-۸. الگو و چارچوب نظری کتاب
۲۱	فصل دوم: الگوی گفتمان
۲۳	۲-۱. ویژگی و هدف تحلیل گفتمان
۲۵	۲-۲. سابقه شکل گیری نظریه های گفتمان
۲۷	۲-۳. تعریف گفتمان
۲۸	۲-۴. تحلیل گفتمان؛ به عنوان نظریه و روش
۲۸	۲-۴-۱. گفتمان به عنوان نظریه
۳۱	۲-۴-۲. مفروض نظریه گفتمان
۳۲	۲-۵. رویکردهای تحلیل گفتمان
۳۳	۲-۵-۱. تحلیل گفتمان انتقادی
۳۴	۲-۵-۲. نظریه گفتمان لاکلا و موفه

۳۶	۱-۲-۵-۲. هژمونی
۳۸	۲-۲-۵-۲. مفصل بندی
۳۹	۳-۲-۵-۲. هویت
۳۹	۴-۲-۵-۲. زنجیره هم ارزی و تفاوت
۴۰	۵-۲-۵-۲. خصوصیت
۴۱	۶-۲-۵-۲. عناصر
۴۱	۷-۲-۵-۲. لحظه‌ها
۴۱	۸-۲-۵-۲. انسداد و توقف
۴۲	۹-۲-۵-۲. دال مرکزی
۴۲	۱۰-۲-۵-۲. حوزه گفتمان گونگی
۴۳	۱۱-۲-۵-۲. محتمل و اقتضایی بودن
۴۳	۱۲-۲-۵-۲. سوژه و موقعیت‌های سوژگی
۴۴	۱۳-۲-۵-۲. سوژگی سیاسی
۴۵	۱۴-۲-۵-۲. امر سیاسی و سیاست
۴۵	۱۵-۲-۵-۲. رسوب شدن گفتمان
۴۶	۱۶-۲-۵-۲. گفتمان عینیت یافته
۴۶	۱۷-۲-۵-۲. تزلزل و بی‌قراری
۴۷	۱۸-۲-۵-۲. اسطوره
۴۹	۶-۲. تحلیل گفتمان به عنوان روش
۵۰	۱-۶-۲. شناسایی فضای تخاصم

۵۰. ۲-۶-۲. تعیین زمان و مکان
۵۱. ۲-۶-۳. منازعات معنایی و تحولات اجتماعی
۵۱. ۲-۶-۴. معنا و متن در تحلیل گفتمان
۵۱. ۲-۶-۵. متن، معنا و کردارهای اجتماعی
۵۲. ۲-۷. نقدهای نظریه گفتمان
۵۵. ۲-۸. ارزیابی جایگاه تحلیل گفتمان در اسلام سیاسی
۶۱. **فصل سوم: نشانه شناسی واژه مردم**
۶۳. ۳-۱. نشانه مردم در گفتمان‌های جهان غرب
۷۰. ۳-۲. نشانه مردم در گفتمان علوی
۷۰. ۳-۲-۱: نشانه شناسی مردم در گفتمان قرآن
۷۴. ۳-۲-۲: نشانه شناسی مردم در گفتمان نهج البلاغه
۸۴. ۳-۲-۳ نشانه شناسی اکثریت در گفتمان علوی
۹۲. ۳-۳ نشانه شناسی «اکثریت» در مشروعیت دینی بخشیدن به حکومت
۹۳. ۳-۴. شرایط حاکم
۱۰۰. ۳-۵. امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) و وظائف حاکم
۱۲۳. ۳-۶. نقش اکثریت در مشروعیت بخشی به خلافت
۱۳۱. ۳-۷. علی (علیه السلام) و پذیرش خلافت عثمان
۱۴۹. ۳-۸. جایگاه مشورت در اندیشه سیاسی امام علی (علیه السلام)
۱۵۳. **فصل چهارم: منازعات دو گفتمان؛ گفتمان اسلام و جاهلیت**
۱۵۹. ۴-۱. امام علی (علیه السلام) و احیا گفتمان قرآن

- ۱۶۵ ۲-۴. دیدگاه امام علی علیه السلام در باره توسل به خشونت
- ۱۷۵ ۳-۴. سیره سیاسی امام علی علیه السلام در مقابل مخالفین
- ۱۹۸ ۴-۴. مردم و حق عزل حاکم
- ۲۰۷ خلاصه و نتیجه گیری
- ۲۰۹ منابع و مأخذ

www.ketab.ir

پیشگفتار

بررسی و تجزیه و تحلیل اندیشه‌های سیاسی و اجتماعی ائمه معصومین (علیهم‌السلام) نشان می‌دهد که چه منابع گران‌بهای در اختیار مسلمانان وجود داشته است که آن‌طور باید و شاید مورد توجه واقع نشده و عملاً به کار گرفته نشده‌اند و ارزیابان محافل علمی به میزانی که نظریات منتشره شده منابع غربی را ارج می‌نهند این شاه‌کلیدهای سعادت و رستگاری را مورد توجه قرار نداده‌اند. از این‌رو بسیاری از نویسندگان برای اثبات منطقی و علمی بودن مطالب خود چاره‌ای جز استناد به سخنان بعضی از نویسندگان غربی - به عنوان اندیشه‌های نغز علمی - نمی‌یابند تا شاهی بر صحت سخنانشان ارائه دهند و اگر نویسنده‌ای نتواند چنین مؤیداتی را پیدا کند تا در مطلب خود بگنجانند سخنانش فاقد ارزش علمی محسوب می‌شود. آنگاه که بدور از هرگونه تعصبی حوزه‌های نگرش این نویسندگان را با جهان‌بینی اسلام مقایسه می‌کنیم به وضوح ملاحظه می‌کنیم که اگرچه اندیشمندان جهان غرب به نوبه خود زحمات زیادی کشیده‌اند و توانسته‌اند لایه‌هایی از واقعیت را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهند اما علیرغم این تلاش ارزشمند در نهایت توانسته‌اند فقط بخش محدودی از حیات مادی انسان را مورد موشکافی قرار دهند و البته این نکته را نیز نباید از نظر دور داشت که بعضی از این نویسندگان نیز در عین حال تلاش کرده‌اند که همان دید محدود را به تمام جوامع و کل تاریخ تعمیم دهند.

دین اسلام نه از امور انتزاعی غیر قابل اثبات افلاطونی سخن گفته‌است به نحوی که تمایلات و خصوصیات انسان و زندگی مادی انسان را به فراموشی

سپرده‌باشد و نه آنکه خود را محصور در تمایلات مادی انسان‌های مقطع خاصی از تاریخ کرده‌است که ارزش و اعتبار آن اندیشه‌ها به شرایط اجتماعی خاص همان زمان پیوند خورده باشد.

وقتی قرآن کریم از علت ارسال رسل و انزال کتب سخن می‌گوید برترین هدف جامعه انسانی را تحقق عدالت اجتماعی می‌داند که باید توسط خود مردم برپا داشته شود.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ (حدید، ۲۵)

همانا ما پیامبران خود را با ادله و معجزات (به سوی خلق) فرستادیم و برایشان کتاب و میزان عدل نازل کردیم تا مردم به راستی و عدالت گرایند.

و زمانی که پروردگار از فلسفه خلقت انسان سخن به میان می‌آورد پرستش خود را علت خلقت جن و انس ذکر می‌کند.

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ (ذاریات، ۵۶)

و من جن و انس را نیافریدم جز برای اینکه عبادتم کنند.

لذا پرستش پروردگار با اجرای عدالت اجتماعی به یکدیگر آمیخته می‌شود به نحوی که جدا نمودن این دو از یکدیگر نه تنها مشکل بلکه محال می‌باشد و این دو موضوع دو روی یک سکه می‌باشند که نفی یکی به منزله نفی دیگری و اثبات یکی مستلزم معتقد بودن و قبول داشتن آن مورد دیگر است.

لذا انسانی می‌تواند عبادت کننده واقعی باشد که در راستای تحقق عدالت اجتماعی گام‌بردارد و آن شخصی می‌تواند ادعای اجرای عدالت اجتماعی را

بکند که مفهوم عبادت و عدالت را از قاموس احکام الهی درک کرده باشد و به این نتیجه برسد که نیل به عدالت بدون در نظر گرفتن ویژگی‌های معنوی انسان محال است.

اعتقاد به مهدویت که از مهم‌ترین اعتقادات تشیع می‌باشد بر اساس به سعادت رساندن کل جهانیان بنا شده است. اعتقاد به مهدویت، اعتقاد به تحقق عدل و داد در زمین است. رسالت امام زمان علیه السلام اجرای عدالت در تمامی مناطق ارضی است و زمانی تحقق چنین عدالتی امکان‌پذیر خواهد بود که استقبال عمومی وجود داشته باشد و به همین دلیل در هنگام ظهور ایشان مردم تمام ادیان و مذاهب از ظلم ظالمان به تنگ آمده‌اند و تشنه عدالت بوده و با تمام وجود پذیرای فرامین منجی بشریت خواهند بود به همین دلیل وجود امام زمان علیه السلام منشا لطف و رحمت الهی برای کل جهانیان است.

نوشته حاضر تلاش می‌کند در ابتدا نگاه مختصری به الگوی تحلیل گفتمان بیندازد و سپس نظرات فلاسفه و اندیشمندان سیاسی غرب درباره واژه مردم، رابطه فرد و دولت، ماهیت و فلسفه وجودی دولت را مرور نماید. از آنجا که محدوده زمانی مورد مطالعه، دوران صدر اسلام تا شهادت امیرالمؤمنین علی علیه السلام می‌باشد به معنایابی واژه مردم در گفتمان علوی می‌پردازد که دال برتر این گفتمان، توحید (قرآن) و سنت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌باشد. در گفتمان مذکور، فطرت سلیم و میانه‌روی رابطه‌ای دوسویه و متقابل داشته و لازم و ملزوم هم تلقی می‌شوند و تحت سیطره مغناطیس معنایی دال برتر قرار دارند.

از رهگذر تبیین دال مردم در مفصل بندی این گفتمان، نقش اکثریت در تصمیم‌گیری‌های سیاسی، پذیرش خلافت توسط امام (علیه السلام) عملکرد امام در خصوص میزان پذیرش نقش مردم در تصمیم‌گیری‌های سیاسی آن زمان، شیوه رفتار امام با اقشار مختلف مردم و گروه‌های مخالف حکومت وی و توصیه‌های امام به کارگزاران خود مبنی بر تشریح وظایف حاکم و چگونگی رفتار با مردم مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد.

از آنجا که در الگوی تحلیل گفتمان غیریت‌سازی جایگاه ویژه‌ای را به خود اختصاص داده است، گفتمان نظام قبیله‌ای به عنوان «غیر» گفتمان علوی، در نظر گرفته شده است که تلاش می‌کند گفتمان علوی را دچار بی‌قراری ساخته و مانع از تثبیت آن شود.

اثر حاضر با انتخاب نظریه تجزیه و تحلیل گفتمان تلاش کرده است این نکته را تاکید کند که مفاهیم و الگوهای رفتار فردی و اجتماعی وقتی دقیق‌تر شناخته می‌شوند که فضای فکری آن مقطع زمانی شناخته شود و از آنجا که مصادیق شناور و متغیرند و تابع شرایط زمانی و مکانی می‌باشند با شناخت اصول و معیارهای کلی می‌توان به تعیین مصادیق متناسب و سازگار با آن اصول در هر زمان و عصری پرداخت.

بدیهی است که هر نوشتار بشری در معرض نقص و اشتباه قرار دارد و اثر حاضر یقیناً از این امر مستثنی نیست از این رو مؤلف حاضر با گوش جان پذیرای استدلال‌ات سایر صاحب‌نظران در خصوص مطالب کتاب می‌باشد تا انشاءالله در چاپ‌های بعدی از الطاف این اندیشمندان استفاده

شده و اصلاحات لازم به عمل آید.

در خاتمه لازم است از همکارانم در دانشگاه پیام نور به ویژه جناب آقای دکتر علی حجتی شرق که از نکته‌سنجی‌های ایشان بهره‌مند شده‌ام تشکر نمایم و از مدیریت محترم انتشارات سیمرغ خراسان جناب آقای محمد حقیقت‌خواه و سایر همکاران ایشان که زحمات و پراستاری، صفحه‌آرایی و طراحی را متقبل شدند، سپاسگزاری نمایم.

ابوالقاسم عارف نژاد - دانشگاه پیام نور

اردیبهشت ۱۳۹۴